

**ბოლნისის მუნიციპალიტეტის ქართული მოსახლეობა
(2019 წლის ეთნოგრაფიული ექსპედიციის ანგარიში)**

**The Georgian population of Bolnisi Municipality
(The report of the ethnographic expedition in 2019)**

დავით შავიანიძე

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
საქართველო, ქუთაისი

Davit Shavianidze

Akaki Tsereteli State University
Georgia, Kutaisi

ABSTRACT

During the students expedition of Akaki Tsereteli State University of the faculty of humanities we have conducted ethnographic research and have interviewed the people in Bolnisi, Pitareti, Kveshi, Ratevani, Akaurta, Kianeti, Kazreti, Balicha, Mashavera (July, 2019).

Enemy invasions were followed by the losing Georgian territories, emptying villages and resettlement of the foreign nations on the Georgian lands. Only the following villages are survived from the villages that existed in the beginning of XVIII c: Musopriani, Itsria, Balakhauri, Mukhrana and Mtsknetia.

The villages are registered with the Georgian names, although some of them are named by their Azerbaijanian names (Bovnisi - Ekaterinenpildi -Luxemburg -city Bolnisi; Khachini - vil. Bolnisi; Injaoghli - middle Bolnisi; Kapanakhchi - Lower Bolnisi; Tandzia - Tandzia; Tamarisi - Tamarisi; Kazreti - Kazreti; Ratevani - Ratevani; Salalari - Zvareti; Rachisubani -Rachisubani; Japarlo - Samtredo; Migitlo - Vanati; Tsitelsopeli - Khatisopeli; Samtsevrissi -Samtsevrissi; Poladauri -Poladauri; Sarachlo - Mamkhuti; Kvemo Koshakilisi - Kvemo Arkevani, Zemo Koshakilisi - Zemo Arkevani; Patara Ahmedlo - Khataveti; Darbazi -Darbazi; Zemo Gulaveri - Tsipori; Demurlo - Khakhalajvari; Kibirjiki - Chreshi; Akaurta - Akaurta; Dzveli kveshi -Dzveli kveshi; Arakeli - Dzedznariani; Musopriani-Potskhveriani; Kvemo Gulaveri - Geta; Bektakari - Bertakari; Karadashi - Itsria; Senebi - Senebi; Balichi

- Balichi; Mughanlo - Parizi; Lagiri- Tsurtavi; Pakhralo - Talaveri; Patara Darbazi - Patara Darbazi; Imirasani - Savaneti; Kveshi - Kveshi; Abdalo - Javshaniani; Kianeti - Kianeti, Mushevani -Mushevani, Karatikani - Sabereti; Arakhlo - Nakhiduri; Asankhojalo - Khidiskhuri; Siskala - Balakhauri; Tashtikulari - Mukhrana; Kochulo - Chapala; Asmalari - Mtskneti; Tapani - Disveli; Tsughrughasheni - Tsughrughasheni).

We have rarely found villages settled by Georgians as a majority.

The diversional information about ethnic identity of the cultural levels, mentality, traditions, agriculture and the remains of the primary habitat are reflected in the obtained data - in the place names and the lexical units („Tamarisarkhi [Tamar's Channel]“; „Berebis Tskhali {water of the monks}“; „Batonis Tskali [the water of the lord]“; „or saktre“; „Shushkhuna Tskaro“ [sparkling spring]“; „Tsitelitskaro [red spring]“; „Pantiani [place where wild pear is grown]“; „velebi [fields]“; „Gokhebi“; „Javakhi“; „Mija“; „Akvaneba“; „Ojakhisdambrunebeli kali [the woman who got the family back]“; „Kargi Patardzali [good bride]“; „Vartsl-burjis Kali“; „Namdvilojakhi“ [the real family]; „Garetuli bebia [grandma who is out]“; „Komagoba [supporting]“; „Bediti [vain]“; „Ghrmasopeli [deep village]“ ; „Moichita [becoming colorful]“; „Tserebaddadgma“...)

The people from the different regions of Georgia were sharing their own local-regional rules to each other after their resettlement in Bolnisi.

It is also noteworthy that the local Georgian rituals are being forgotten. The holiday of “Lamproba” is never held anymore. The family name suffix, that was peculiarity of the subdivisions of Svan families was replaced with the suffix “-anti” After the resettlement in Bolnisi

During our fieldwork we have recorded the epitaphs of the praise genre, about the private life, as well as describing the attitude towards the private life, behavior in the family and in the rest of society, towards the native country, etc. We have also checked the list of the family names that have been living earlier in the particular villages. We have recorded the text about the traditional methods of folk medicine and social upbringing.

We think that the integration of the representatives of the not Georgian ethnos and the local Georgians living in Bolnisi municipality villages should deserve more attention

საკვანძო სიტყვები: ეთნოგრაფიული ექსპედიცია, კომპლექსური კვლევა, ეთნიკური ჯგუფი, ყოფა, ეთნოგრაფიული ტერმინები, მთხრობელთა მეხსიერება, ლექსიკური ერთეულები, ტრადიცია, რიტუალები.

Keywords: Ethnographic Expedition, Complex Research, Ethnic Group, Being, Ethnographic Terms, Narrators' Memory, Vocabulary Units, Tradition, Rituals.

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის ორგანიზებით ბოლნისის მუნიციპალიტეტში გამართული ეთნოგრაფიული ექსპედიციის (2019 წლის ივლისი) მიმდინარეობისას საძიებო სამუშაოები ვაწარმოეთ ბოლნისის, ფიტარეთის, ქვეშის, რატევანის, აკაურთას, კიანეთის, კაზრეთის, ბალიჭის, მაშავერას ქართველ მოსახლეობაში. ბოლნისში ექსპედიციის გამართვა განაპირობა მთხრობელთა მეხსიერებაში/მუზეუმ-არქივში შემორჩენილი იმ მასალების მოძიების აუცილებლობამ, რომლებიც ისტორიული წარსულის, გარე ძალთა ქმედებით დამდგარი ეთნიკურ-კულტურული მოზაიკურობის, აწმყოს გლობალურ-კულტურული პროცესების შემსწავლელი პირველ-წყაროა.

ისტორიული და აწმყოს ეთნიკურ-პოლიტიკური სინამდვილე: ადრე და შუა საუკუნეებში შემოსეულ მტრებთან ომების თანამდევნი იყო ქართული ტერიტორიების დაკარგვა, დაცარიელება, ქართულ მიწებზე უცხოელთა ჩამოსახლება. ასე მოხდა XVII საუკუნის დასაწყისში, როცა ქვემო ქართლში ქართველების საბოლოოდ ამოგდების მიზნით შაჰ-აბასმა ჩაასახლა თათრული ტომი „ბორჩალო“¹; XVIII საუკუნის დასაწყისში ყარაბახის ხაჩინიდან სომხების 68 ოჯახი გადმოსახლებულა ბოლნისის რაიონის სოფელ ჯაპარლუში (ჩამოსახლებები ქვემო ქართლში იხ.: გიგაური... http://www.dzeglebi.ge/statiebi/istoria/chamosaxlebebi_qvemoqartilshi.html). უკეთესისკენ მდგომარეობა არც რუსებისგან საქართველოს დაპყრობის შემდეგ შეცვლილა. XIX საუკუნის მეორე ნახევრიდან ოსები დასახლდნენ ბოლნისის რაიონის სოფლებში². რუსებმა გეგმაზომიერად ჩამოსახლეს სხვა არაქართული დიასპორებიც“ (მსჯელობისათვის იხ.: გორდეზიანი 2018). კოლონიზაციის აღსრულებისთვის 1818 წლიდან საქართველოში გერმანელების ჩამოსახლების „აუცილებლობა“, გენერალმა ა. ერმოლოვმა „ქართველთაგან მეურნეობის გაძლიერების უუნარობით“ „დაასაბუთა“ (გიგაური... http://www.dzeglebi.ge/statiebi/istoria/chamosaxlebebi_qvemoqartilshi.html). შესაბამისად, იცვლებოდა რეგიონის დემოგრაფიული მდგომარეობაც. აღნიშნულის შედეგად 1959-1979 წწ. საქართველოს მთელი მოსახლეობის რიცხოვნობა გაიზარდა 24%-ით, აზერბაიჯანელების კი -

¹ დებედის ხეობაში XVII საუკუნეში ჩამოსახლეს თურქმანული ტომი „ბორჩალო“. 1604 წელს შაჰმა აქ სახანო შექმნა. ტერიტორია XVIII საუკუნეში ქართლს დაუბრუნდა. 1880 წელს ამ ტერიტორიაზე შეიქმნა ბორჩალოს მაზრა ცენტრით დაბა შულავერში. იგი მოიცავდა წალკის, მანგლისის, თეთრი წყაროს, დმანისის, ბოლნისის, მარნეულის ტერიტორიას, აგრეთვე სომხეთისა და აზერბაიჯანის მოსაზღვრე რაიონს. აზერბაიჯანული ირედენტისტული კონცეფციით (მთლიანი აზერბაიჯანი) „ბორჩალო“ გაიგივებულია ქვემო ქართლთან და აზერბაიჯანის ინტეგრალური ნაწილია (<https://ka.wikipedia.org/wiki/ბორჩალო>).

² გ. ჩიტაია თავის „ეთნოგრაფიული მოგზაურობიდან აღბულაღის რაიონში“ წერდა: „ოსები (აღკალაფა, დმანისი, ფიტარეთი და სხვა) უმთავრესად შიდა ქართლის სოფლებიდან არიან მოსული, ნაწილობრივ ახალი ფენა გუჯარეთიდან“.

66%-ით, ანუ მათი საშუალო წლიური ზრდა შეადგენდა 2,66%-ს³; 1930 წლის სტატისტიკური მონაცემებით, დაბა ლუქსემბურგში 5500 ადამიანი ცხოვრობდა. მათ შორის: 3500 გერმანელი, 200 ქართველი, 450 თათარი, 150 ებრაელი, 750 სომეხი; 2017 წლის 1 იანვრის მონაცემებით, ქართველთა ხვედრითი წილი 29,5 პროცენტია. ბოლნისში (თანამედროვე ლუქსემბურგში) მკვიდრი ყველა სხვა ეთნოსის წარმომადგენლებს⁴ (უკრაინელი, ებრაელი, ყაზანელი თათარი, კორეელი, რუმინელი, პოლონელი, გერმანელი და სხვა) უსწრებენ აზერბაიჯანელები. მათი ხვედრითი წილი - 63,3 პროცენტია (დანელია 2018: 68⁵; გორდეზიანი 2018: 158, 164).

ეთნოგრაფიული მასალები მოგვითხრობენ მეორე მსოფლიო ომის დროს გერმანელთა კატერინენფელდიდან (იგივე ლუქსემბურგი) და აზერბაიჯანელთა ნაწილის ბოლნისისა და მარნეულის რაიონებიდან XX საუკუნის 90-იან წლებში გასახლების შესახებ: „ისტორიული სინამდვილეა ის, რომ სსრკ-ს სახელმწიფო თავდაცვის კომიტეტის 1941 წლის 8 ოქტომბრის ბრძანებულებით, კავკასიაში მცხოვრები გერმანელები 15 ოქტომბრიდან 12 ნოემბრის ჩათვლით გადასახლეს ციმბირსა და ყაზახეთში. გერმანელები გადასახლეს ბოლნისიდან, რათა ფაშისტებს აქ დასაყრდენი არ ჰქონოდათ. გერმანელების ჩამოსახლება მნიშვნელოვნად შეუწყო ხელი საქართველოს მოსახლეობის ეთნიკურ აჭრელებას. თუმცა რაიმე მნიშვნელოვანი გავლენა ვერ მოახდინეს ქართველთა და აზერბაიჯანელთა წეს-ჩვეულებებსა და ტრადიციებზე. გერმანელები ადგილობრივ მკვიდრ ქართველებთან შეხმატკბილებულად ცხოვრობდნენ, გლეხებს თავიანთ ფერმებსა თუ მიწებზე ამუშავებდნენ, უხდიდნენ ჯამაგირს. ზრუნავდნენ ქალაქის კულტურულად აღორძინებისა და განვითარებისათვის“ (მთხრობელები: პ. დანელია, გ. დემურაშვილი). „XX ს. 90-იან წლებში ტოვებდნენ ბოლნისსა და მარნეულს აზერბაიჯანული ეთნოსის წარმომადგენლები. დღეს აზერბაიჯანელთა ემიგრაცია და თავიანთი ხელისუფლება ხელს უწყობენ, რომ აქედან წასვლა არ იფიქრონ. ისინი უმრავლესობით ახერხებენ აქაურობის ისტორიულ მკვიდრებად თავის წარმოჩენას“⁶ (მთხრობელები:

³ 1990-1995 წლებში, საბჭოთა კავშირის დაშლის მიზეზით, განხორციელდა ბერძენი, ოსი, რუსი, აზერბაიჯანელი და სომეხი ეთნოსის წარმომადგენელთა მცირე ნაწილის მიგრაცია.

⁴ მიგვაჩნია, რომ მეტი ყურადღება უნდა მიექცეს ბოლნისის მუნიციპალიტეტის სოფლების მკვიდრი, უცხო ეთნოსის წარმომადგენელთა ქართულთან ინტეგრაციას. აღნიშნული უზრუნველყოფს ქართული კულტურული სახის გამყარებასაც.

⁵ 1924 წელს სოფელ კატერინენფელდს დაერქვა დაბა ლუქსემბურგი. 1943 წელს, გერმანელთა გადასახლების შემდეგ - დაბა ბოლნისი. იგი 1967 წლიდან ქალაქია (დანელია, 2018).

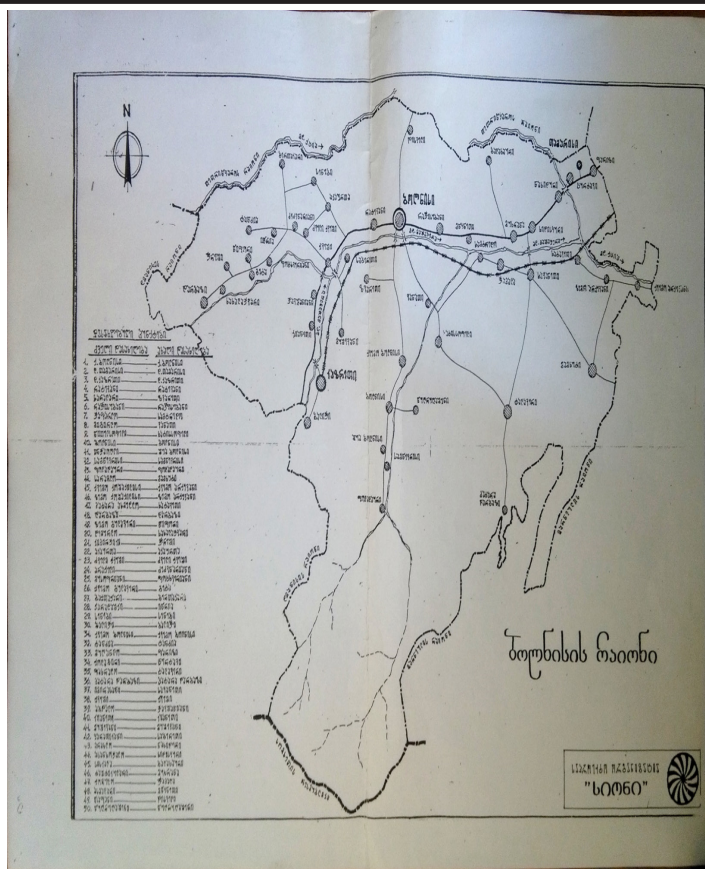
⁶ ნაცნობი და ჩვენ მიერ აღწერილი სინამდვილე არის საფუძველი იმისა, რომ ყველა აქაური ქართველი გეტყვის ხათუნა ქარაიას ლექსის ამონარიდს: „ბოლნისელი ხარ, მაშ, ყოფილხარ ორგზის ქართველი“.

გ. მიქელაძე, მ. მოსემვილი, თ. გაბიძაშვილი, ზ. გვარამე. კაზრეთი, აკაურთა, ტანძია, ბოლნისი).

რეალობაა ის, რომ ბოლნისის მუნიციპალიტეტის ბევრი სოფელი დაიკარგა (XVIII საუკუნის დასაწყისში არსებული სოფლებიდან დღეს მხოლოდ მუსოფრიანი, იწრია, ბალახაური, მუხრანა და მწყნეთია გადარჩენილი და ისიც აზერბაიჯანული ეთნოსის წარმომადგენლებითაა დასახლებული). გადარჩენილ სოფლებს დღეს უკვე ქართული სახელები ჰქვიათ, თუმცა ზოგჯერ მათ ძველი, აზერბაიჯანული სახელებით იხსენიებენ. იშვიათია სოფელი, სადაც ბოლომდე ქართველები იყვნენ უმრავლესობაში.

სოფლები ადრინდელი და დღევანდელი სახელებით: ბოლნისი - ეკატერინენფელდი-ლუქსემბურგი - ქ. ბოლნისი; ხაჩინი - სოფ. ბოლნისი, ინჯაოლი - შუა ბოლნისი; ქაფანახჩი - ქვემო ბოლნისი; ტანძია - ტანძია; თამარისი - თამარისი; კაზრეთი - კაზრეთი; რატევანი - რატევანი; სალაღარი - ზვარეთი; რაჭისუბანი - რაჭისუბანი; ჯაფარლო - სამტრედო; მიგირლო - ვანათი; წითელსოფელი - ხატისოფელი; სამწევრისი - სამწევრისი; ფოლადაური - ფოლადაური; სარაჩლო - მამხუტი; ქვემო ქოშაქილისი - ქვემო არქევანი; ზემო ქოშაქილისი - ზემო არქევანი; პატარა აჰმედლო - ხატავეთი; დარბაზი - დარბაზი; ზემო გულავერი - წიფორი; დემურლო - ხახალაჯვარი; კიბირჯიკი - ჭრეში; აკაურთა - აკაურთა; ძველი ქვეში-ძველი ქვეში; არაქელი - ძემენარიანი; მუსოფრიანი - ფოცხვერიანი; ქვემო გულავერი - გეტა; ბექთაკარი - ბერთაკარი; ყარადაში - იწრია; სენები - სენები; ბალიჭი - ბალიჭი; მულანლო - ფარიზი; ქოლაგირი - ცურტავი⁷; ფახრლო - ტალავერი; პატარა დარბაზი - პატარა დარბაზი; იმირასანი - სავანეთი; ქვეში - ქვეში; აბდალო-ჯავშანიანი; კიანეთი - კიანეთი; მუშევანი - მუშევანი; ყარათიქანი - საბერეთი; არახლო - ნახიდური; ასანხოჯალო - ხიდისყური; სისკალა - ბალახაური; ტაშტიკულარი - მუხრანა; ქოჩულო - ჭაპალა; ასმაღარი - მწყნეთი; თაფანი - დისველი; წულრუღაშენი - წულრუღაშენი.

⁷შეგნიშნავთ, რომ იმთავითვე არამართებული იყო სოფლისათვის სომხური ტოპონიმის, ცურტავის დარქმევა. ცურტავში ორივე (ქართველი და სომეხი) ერის წარმომადგენლები ცხოვრობდნენ და სინამდვილეში იყო საქართველო-სომხეთის ძველ საზღვართან.

მიხრობელთა დამოკიდებულება, რომ ქართველები „იყვნენ ზარმაცი, შრომისუნარო, ცხოვრების ზოგიერთი სფეროს მართებულად ვერგამთვლელი“, არაა გასაზიარებელი. მიუღებელია ბოლნისის მკვიდრ ქართველთა ნაწილის წუხილი, რომ „არ ავითვისეთ გერმანელთაგან ლუდის დამზადების წესიც კი“, რადგან ქართველთაგან ლუდის დამზადების ხელოვნება ერთ და ორ ასეულ წელზე მეტს ითვლის. შდრ.: ბარონ ჰაქსტ ჰაუზენსი (1843 წელს უმოგზაურია საქართველოში) წერდა: „ჩემდა განსაცვიფრებლად მე ვნახე, რომ კოლონისტებს გადაუღიათ პურის ლეწვის ქართული წესი“; „გერმანელმა კოლონისტებმა თუ რამე ახალი შემოიტანეს, ეს იყო მხოლოდ ცხენების გუთანში შებმა“ (გუგუშვილი 1949: 498; მოამბე 1899/4).

ჩვენ მიერ მოძიებულ ტოპონიმებსა და ლექსიკურ ერთეულებში კარგად ჩანს სხვადასხვა ინფორმაცია ეთნიკური კულტურის ფენების, ქართული მენტალობა-მახასიათებლების, ტრადიციული ყოფის, სამეურნეო კულტურის და პირველსაცხოვრის კვალის შესახებ. მათი შესწავლა ნათელს მოჰფენს ისტორიული ლექსიკოლოგიისა და დიალექტოლოგიის საკითხებსაც: თამარის არხი; საბერეხევი - ბერების სამყოფი გამოქვაბული

სოფელ ქვეშში. აქვეა: ბერების წყალი; ბატონის წყალი; ორ საყდრე - ადგილი კაზრეთში (აქ ორი საყდარი დგას ერთად); ქაჩალ გორა - უნაყოფო გორა; შუშუნა წყარო; წითელი წყარო; პანტიანი - პანტა მსხლიანი ადგილი სოფელ ბალიჭში; ველები - ხორბლის სათესი ადგილი ბალიჭში; გოხები - ხორბლის სათესი ადგილი ბალიჭში; გრძელი მიწები - ადგილი სოფელ ბალიჭში (აქ ვაზი ყვაოდა); ნესტორას ვენახი; ჯავახი - ადრინდელი მიჯა (დღეს ჯავახი „იმიტომ ეწოდა, რომ მტერი შემოდიოდა ამ ხეობიდან“. შდრ.: ვ. ბერიძის მიხედვით, ეჯავახება ნიშნავს „ახირებას, შეჯიბრებას, შებმას სიტყვით ან ძალით“); ქაჩალგორა - გამწვანება არ იყო იქ; აკვანება - სოფელ ქვეშში („უშვილო წყვილები მიდიოდნენ იქ“).

ლექსიკურ ერთეულებში ასახულია ეთნოსის კულტურული სახე, ცხოვრების წესის, ტრადიციების საფუძველზე დაგროვილი გამოცდილება-თავისებურებები: ნამდვილი ოჯახი - „ოჯახი, სადაც სიყვარულია, მორიდებაა, ოჯახის უფროსი ქალის და მამაკაცის, ზოგადად სწორი აზრის მოსმენა-მიყოლაა“; გამეტებული - „იტყვიან ოჯახისთვის თავდადებულ და არა შეწირულ დიასახლისზე, რომელიც უფრო ღიად უდგება ოჯახობის გულს, ვიდრე მამაკაცი“; გარეთული ბებია - „ბებია ქალი, რომელიც 7 დღე უვლიდა ახალშობილს“; ჩონთო - „ჩონთოში, ბნელ წყლიან ხევში რომ მიდიხარ, ჭინკები გეკიდებიან ისე, რომ ჩემი დღე დამთავრდაო, ფიქრობ“; ქომაგობა - „მამითადი/ნადი“; ბედიტი - „მოსულელო, თავის ეჯე-ბეჯე, ალთა-ბალთა კაცი“ (ბოლნისის მკვიდრ რაჭველთა დიალექტი); ზვარაკი - „პირველმონაგები ხბო, ზვარაკად შესაწირი მოუნათლავისთვის ან იმისთვის, ვისაც შემწირველი არ ყავდა“ (ბოლნისის მკვიდრ რაჭველთა დიალექტი); გამოფალვა - „ბანძურზე/ჯოხზე მრგვლად დაგებული მატერიით ფურნეს გამოვასუფთავებდით“ (თანაბრად იყენებენ ადგილობრივი მკვიდრი ქართველები და ჩასახლებული რაჭველები); ფრიალო - „არა ციცაბო, არამედ ისეთი ადგილი, სადაც არაფერია“; მოიჩითა - „ორმოცი დღის ბავშვი მოჩითულია, ოჯახის წევრად დაფუძვნებულია“; წვერებად დადგმა - „მომკილი პურის ზვინებად დადგმა“; კერძი - ნათესავთან გათანაბრებული ადამიანი. „კერძს, ძალიან ახლობელს, დაუტოვებდი შვილს აღსაზრდელად, დასასაქმებლად“ (ბოლნისელ რაჭველთა დიალექტი).

ხელოვნურ ნათესაობა-ნათლობასთან დაკავშირებით დამოკიდებულება საქართველოს სხვა კუთხეების მსგავსია. იტყვიან: „ნათლიას ბანზე ფეხი არ უნდა დაადგაო“ (გამოთქმა გვასწავლის, რომ ნათლიას სიყვარულმა და პატივისცემამ მისი შეურაცხმყოფელი, ღირსების შემლახველი არაფერი უნდა გაგაკეთებინოს - დ. შავიანიძე).

დადასტურდა, რომ ბოლნისში გადმოსახლებული სვანები ჯერ კიდევ ინტონაციით საუბრობენ.

მოვიძიეთ მატერიალური და სულიერი კულტურის თავისებურებათა დამახასიათებელი ობიექტი - საფლავის ქვები. საფლავის ქვებზე,

თავსა და გვერდების მხარეს ამოკვეთილი ეპიტაფიებით დასტურდება, რომ რეგიონის უძველეს მოსახლეობას ეთნიკური ქართველები წარმოადგენდნენ. ბოლნისის სოფლების საფლავის ქვების წარწერები არის არა მხოლოდ სახობო შინაარსის და ასახავს მიცვალებულის პირად ცხოვრებას, არამედ: გარდაცვლილის გარდაცვალებამდე ადგილს ოჯახსა და დანარჩენ სოციუმში, მის საქმიანობას, მიმართებებს ადამიანებისადმი, ქვეყნისადმი, საქმისადმი, სურვილებს, პროფესიას. გვაწვდის ინფორმაციას იმის შესახებ, თუ რა გვარები ცხოვრობდნენ ადრე სოფელში.

ბოლნისში მოძიებული ეთნოგრაფიული მასალები შეიცავს ინფორმაციას ხალხური მედიცინის განვითარების შესახებ. მიგვაჩნია, რომ ბოლნისის ქართულ მოსახლეობაში სამედიცინო განვითარებულობის საფუძვლებია: 1. გეოგრაფიული გარემო და ადამიანისგან ბუნების ცოდნა; 2. საქართველოს სხვადასხვა ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მხარიდან ჩამოსახლებულთა ხალხურმა სამედიცინო ცოდნამ მოიყარა ერთ რეგიონში; 3. ადგილობრივი ქართული მოსახლეობა ვერ ენდობოდა უცხო ეთნოსის წარმომადგენელ ვერც მედიკოსებს და ვერც ხალხური მედიცინის წარმომადგენელს. აღნიშნული მით უფრო გასათვალისწინებელია, რომ უამრავი მასალა ჩავიწერეთ, მაგალითად, აზერბაიჯანელთაგან მაგიური ქმედებების შესახებ.

„1940-იან წლებში ქართველების მოზრდილი ჯგუფი ბოლნისსა და მის სოფლებში ჩასახლეს რაჭა-ლეჩხუმიდან და ზემო იმერეთიდან. 1956 წელს სამშობლოს დასახლების დასაჯილი, შუა აზიაში გადასახლებული ყარაჩაელების პოლიტიკური რეაბილიტაცია მოხდა და საკუთარ საცხოვრებელ ადგილზე დააბრუნეს. მათ ადგილებზე ჩასახლებული რაჭველების (ღების, ჭიორას, გლოლას, უწერას მკვიდრი მოსახლეობა) ჯგუფი კი ბოლნისის სოფელ რაჭის უბანში ჩამოსახლეს. 1988-1989 წლებში მომხდარი ბუნებრივი კატაკლიზმების გამო ბოლნისში ეკომიგრანტები აჭარიდან, ლეჩხუმიდან და სვანეთიდან ჩამოსახლეს. ბოლნისის თემის ქართულ ტრადიციებზე, წეს-ჩვეულებებზე, ხელოვნური ნათესაობის ფორმებზე ჭრელმა ეთნიკურმა გარემომ გავლენა ვერ მოახდინა. „საქართველოს სხვადასხვა კუთხიდან ბოლნისში ჩამოსახლებულებს თავის კუთხურით ერთმანეთი არ ეუცხოვებათ, ყველა თავის მხრის წესს ინარჩუნებს (მაგალითად, რაჭველებს „ასკილყვავილობის“ ტრადიციული საწესო რიტუალი⁸ ბუნებრივია ბოლნისის მკვიდრი დანარჩენი ქართველებისთვის), ერთმანეთისაგან ვღებულობთ. არ გვიჭირს არც ერთი და არც მეორე, რადგან ქართულია მოტანილიც და ადგილობრივიც. ერთიანობით მივიღეთ ყველას მახასიათებლის გადარჩენის ბედნიერება“.

⁸ „გაზაფხულზე ნაკლებად გაძლევს ბუნება საჭმელს, არადა, საჭმელი რომ გქონდეს, ამ დროიდან უნდა იმუშაო. მუშობას ღონე უნდა. ამიტომ ვინახავდით პროდუქტს ხან ქილებში, ხან სხვა წესით და მაშინ ვიყენებდით“.

უნდა ითქვას, რომ შესამჩნევია საქართველოს სხვადასხვა თემიდან ბოლნისში ჩასახლებულ ქართველთა ლოკალური რიტუალების მივიწყებაც. თითქმის აღარ ტარდება „ლამპრობის დღესასწაული“; ბოლნისის მუნიციპალიტეტში გადმოსახლების შემდეგ სვანეთიდან ჩამოსახლებულთა გვარის დანაყოფების აღმნიშვნელი ტერმინები („ლამზუბი/სამზუბი“⁹) ჩანაცვლდა – ანთი სუფიქსიანი წარმოებით: ბაკანთი და არა ბაკაშერები; ნოდარაანთი და არა ნოდარშერები; ხუზიაშა – ხუზიაანთი; დავითოლშა – დავითაანთი; კოკოშა – კოკშაანთი (მთხრობელი: ალ. ვიბლიანი, ტანძია, 70 წლის).

უკვე დაახლოებით ერთი ათეული წელია, საქართველოს სხვა კუთხეების მსგავსად, ბოლნისის მუნიციპალიტეტის სოფლების ქართულ მოსახლეობაში დაქორწინების მომწესრიგებელი სოციალური ქსელი გახდა. ირკვევა ისიც, რომ თანამედროვეობის ამ ახალი „შუამავლის“ საფუძველზე შექმნილი ოჯახები არამყარია.

ბოლნისის მუნიციპალიტეტის სოფლების ქართული მოსახლეობაში აღზრდის ტრადიციული მეთოდების შესახებ მოძიებული მასალებით ირკვევა, რომ დღეს უკვე აღზრდას ჩაენაცვლა გაზრდა: „ხშირად გაიგონებ, რომ ბევრი შვილი ბევრი ხარჯია. მიზეზი ეკონომიკური მდგომარეობაა. იმასობაში მიინავლა განცდა, რომ შვილს სამშობლოს აძლევ, „შესაბამისად ერთიც მეყოფას“ პრინციპია გამეფებული“ (მთხრობელი: ლ. მუშკუდიანი, ბოლნისი).

ექსპედიციის პერიოდში მოვიპოვეთ მასალები „ძველ დროში“ სოფელ ფოლადაურში საბრძოლო იარაღის დამზადების შესახებ.

ექსპედიციის შედეგები: სასწავლო პროცესისა და სამეცნიერო კვლევითი მუშაობისთვის ახალი ეთნოგრაფიული, ისტორიულ-ენობრივი თვალსაზრისით საინტერესო მასალების მიწოდების შესაძლებლობა; სტუდენტებში გაღრმავდა ინტერესი ეროვნულ-კულტურული მემკვიდრეობისადმი; გაიზარდა აღნიშნულის შენარჩუნების მოტივაცია, რაც ხელს შეუწყობს ნოვაციათა ქართველურ მენტალობასთან, ეთნიკურ-კულტურულთან მისადაგების მზაობას.

⁹ ველზე მუშაობის დროს ლატალში, 2017 წელს, სვანურ გვართა დანაყოფების სახელად „ლამზუბთან“ და „სამზუბთან“ ერთად დავადასტურეთ „კავი“. შემდგომი კვლევებით ირკვევა, რომ სვანეთში ყველგან იცნობენ ტერმინს აღნიშნული მნიშვნელობით.

დამოწმებული ლიტერატურა

გიგაური... 2003: გიგაური ზ., ბეჟუაშვილი დ., ალგეთის ხეობა. თბილისი, 2003.

გიგაური...: გიგაური ზ., ბეჟუაშვილი დ., ჩამოსახლებები ქვემო ქართლში http://www.dzglebi.ge/statiebi/istoria/chamosaxlebebi_qvemoqartlshi.html. 25.08.2019.

გორდეზიანი 2018: გორდეზიანი თ., ბოლნისის მუნიციპალიტეტის კომპლექსური ატლასი, ეკონომიკურ-გეოგრაფიული დახასიათება (რედაქტორი თ. გორდეზიანი). თბილისი, 2018.

გუგუშვილი 1949: გუგუშვილი პ., საქართველოს ამიერკავკასიის ეკონომიური განვითარება XIX-XX სს., ტ. I. თბილისი, 1949.

დანელია 2018: დანელია პ., ბოლნისი, კატერინენფელდი, ლუქსემბურგი, ბოლნისი. თბილისი, 2018.

მოამბე 1899: უცხოელების დაბინავება საქართველოში. ჟურნალი „მოამბე“, 1899, №4.